

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

ИЗДАЈЕ :

КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

6

1970

Слободан Н. Реметић

О ГРАФИЈИ И ПРАВОПИСУ ВУКОВЕ „ПЈЕСНАРИЦЕ“ ИЗ 1814. ГОДИНЕ

Рађено под руководством проф. др
Александра Младеновића

1. У овом раду испитане су граfiјске и правописне одлике Вукове „Пјеснарице“, штампане у Бечу 1814. године, што значи у вријеме када је наш дефинитивни реформатор данашње ћирилице¹ писао још у великој мјери традиционалном граfiјом и ортографијом. Оваква испитивања Вукове ћирилице, у његовим штампаним дјелима и аутографима насталим до 1818, имају несумњиво одређен значај за боље познавање саме азбучне реформе којом се Вук први пут представи јавности у свом *Рјечнику* поменуте године. Иако се о Вуковој ћирилици прије њене дефинитивне реформе заинтересовани читалац може добрим дијелом упознати из монографије Љуб. Стојановића², детаљна и организована испитивања у овом правцу свакако су потребна. Њима ће се установити не само Вуково приближавање дефинитивној азбучној реформи, већ и његова веза са Мркаљевом ћирилицом, односно постепено удаљавање како од ње тако и од традиционалног начина писања, које се огледа у дјелим писаца друге половине XVIII и прве деценије XIX вијека.³

У испитивању Вукове граfiје и ортографије пошло се овога пута, како је већ речено, од његове *Пјеснарице*, односно од фототипског издања овог дјела које је београдско Друштво за проучавање Доситеја и Вука приредило још 1958. године.⁴ Обилежавање примјера, који се из *Пјеснарице* наводе као илустрација одговарајућих граfiјских и правописних одлика, вршено је на следеће начине:

¹ Као што је познато, корениту реформу ћириличног писма извршио је Сава Мркаљ 1810. године, док је Вук Караџић Мркаљеву реформисану азбуку још више усавршио 8 година касније (уп. др А. Младеновић, *Сава Мркаљ и његови прелиминарни у реформи предуковске ћирилице*. — Годишњи Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1967, књ. X, 161—198).

² Уп. Љуб. Стојановић, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*. — Београд — Земун, 1926, 90—91 и др.

³ Уп. већ цитирани рад А. Младеновића: *Сава Мркаљ . . .*, у нап. 1.

⁴ Уп. ово издање: *Мала просјонародња славно-сербска пјеснарица, издана Вуком Стефановићем*. — У Виени. (У печатњи Г. Иоанна Шнирера), 1814, 10 (непаг.) +11—120+1 (непаг.).

а) ПР = ова ознака упућује на то да је примјер узет из предговора *Пјеснарици*,

б) п = примјер узет из посвете *Пјеснарице*,

в) н = примјер узет из наслова појединих пјесама,

г) пог = примјер узет из поговора (*Примјечанија*) *Пјеснарици*,

д) ф = примјер узет из напомена (објашњења) испод текста појединих пјесама.

Уколико уз примјер нема ни једне од ових ознака, то казује да је одговарајући примјер узет из текста самих пјесама. Таквих случајева у овом раду има највише.

ГРАФИЈСКЕ ОДЛИКЕ

2. Вук у *Пјеснарици* употребљава сљедећа 32 слова: *а, б, в, г, д, е, ж, з, и, њ, к, л, м, н, о, њ, р, с, ш, ћ, у, ф, х, ц, ч, ш, џ, ј, ю, е, њ*. Изузев слова *њ*, које нема наравно, никакву фонетску вриједност већ само служи за стварање графијских комбинација ради означавања сугласника *љ, њ, ћ* и *ђ* (*љ, њ, кљ, гљ, дљ*), остали знаци (изузев *џ, ј, ю, е*) се употребљавају за обиљежавање одговарајућих гласова. Све те графије су једнофункционалне: означавају само по један а не по више гласова. Сугласници *ј, ћ* и *ђ* обиљежавају се на више начина: *ј, џ, — ћ, кљ, — дљ, гљ*. Консонант *и* означава се графијским комбинацијом *чж*. Графике *џ, ј, ю, е* Вук употребљава у *Пјеснарици* у њиховој традиционалној вриједности.

3. За обиљежавање самогласника Вук се користи стандардним знацима: *а, е, у, о, и*. Вокал *и* означава се, у врло малом броју примјера, и знаком *i*:⁵ *јнуарја* пр 22 (5)⁶, *нахија Къујрйиска* ф 16 (23), поред *јнуарја* п 10 (8). На насловној страни *Пјеснарице* налазимо примјер: *У Виени*, док у осталим случајевима долази редовно *-и-*: *У Виени* п 10 (8), пр 22 (5), ф 116 (24). Јављање слова *i/I* у вриједности вокала *и* у *Пјеснарици* може се тумачити једино недоследношћу оних који су из Вуковог рукописа овога дјела, на ауторов захтјев, уклањали знак *i* и свуда га замјењивали словом *и* изузев у биљежењу групе *јо* (графикски *јо*).⁷

4. Самогласничко *р* Вук означава графиком *р* и комбинацијом графике *ер*: *врло* п (5 (13), 25 (12), ф 94 (7), 102 (21), *јрва* туга 49 (6), *јрво* добро 28 (19), *јрви* војно 28 (19), *јрвога* дахисе ф (88 (15), *јрне* очи

⁵ У *Пјеснарици* ово слово има двије тачке, а ми га овдје, из техничких разлога, доносимо са једном тачком.

⁶ Први број означава страницу у *Пјеснарици*, а број у загради — ред на тој страници гдје се одговарајући примјер налази.

⁷ Познато је да је Вук писао Копитару тражећи од њега да унесе низ графикаких измјена (а међу њима и ту да *i* замијени словом *и*) у рукопису *Пјеснарице*, који се тада налазио у Бечу ради штампања (уп. Љуб. Стојановић, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, 91).

61 (8), *црне руке* 41 (26), *црна књига* 52 (13), у *црно доба* 52 (13), *црн* . . . образ пр 21 (9—10), до *Црнога Мора* ф 18 (21), по *Црној Гори* пр 19 (16), на *џрсиј* 79 (5), *џрсијен* 60 (19), 61 (1), 79 (6), на *срце* 61 (10), на *срдашицу* 49 (7), (11), на *срдицу* 49 (15), *чејврши* пр 19 (13), *брже-болье* 93 (14), *мривога* 57 (12), *обршала* 57 (12), *држећи* 61 (21), *задржали* пр 14 (12), *одржали* н 117 (4), *обрве* 30 (18), 31 (1), *грло* 43 (10) *вршица* пр 13 (21), на *брдо* 28 (1), на *брду* 28 (2), *дрвље* 82 (7), *ејвршице* 85 (2), *џрче* 113 (22), у *Тршићу* пр 19 (6), *џргаоћи* 52 (6), *џрговац* 41 (6), *бркови* 45 (8), *загрмило* 54 (14), *Крсман* пр 17 (2—3), *зрно* 35 (5), *замрсио* 48 (7), *разрдила* 49 (17), *џврда* 32 (4) и сл.

берзо иде 98 (7), *берже* 103 (13), *оберну* 111 (23), *црне очи* 66 (2), (3), 87 (7), *црне брке* 111 (28), *џо Церној Гори* пог 120 (23), у *церну земљу* 107 (7), *верло* 97 (4), 100 (8), *чејврши* данак 111 (6), *чејвршиом* . . . *каясом* 103 (4), *џерва* 85 (6), (9), *џерво* пр 12 (26), *џерво гледање* 73 (9), *кralља џервовенчаного* 90 (20), *џерсијен* н 78 (8), *џерсијене* 111 (12), *златним џерсијеном* 79 (3—4), *сердце* 24 (13), 28 (23), на *сердашицу* 66 (11), у *црвеном* . . . *тетривану* 111 (19), *џоџерже* 98 (21), *одџерча* 102 (25), 104 (5) и сл.

Вук је све ријечи изведене из коријена *срб* писао са *ер*, које је, свакако, изговарао као вокално *р* : *Србијанаца* пр 11 (4), *Србљи* пр 12 (10), *из Србије* пр 12 (16—17), у *Србши* пр 14 (23), на *србском језику* пр 14 (24—25), *Србкиња* пр 20 (16) *србски* *говоре* пр 15 (18—19), *србски кнез* 89 (5), *Србље* 93 (10), 118 (20) и сл.

Од ова два начина означавања самогласничког *р* Вук чешће употребљава *ер* = *р* (однос *ер* : *р* за обиљежавање вокалног *р* у Пјеснарици јесте 162 : 119 пута). Иначе, и са *ер* и са *р* означава се самогласничко *р*, као што је познато, у XVIII вијеку, у дјелима писаца старијих од В. Караџића.⁸

5. Сугласник *ј* Вук биљежи знацима: *џ*, *и/Г*.

Графичка *џ* долази на крају ријечи и слога пред сугласником (и у морфема *нај-*). На примјер:

џој (*њој*) 24 (8), 79 (3), 102 (8), *гледај* 28 (15), *дај* 62 (14), 81 (9), *оџај* 62 (1), *чекај* 48 (22), *мој драги* 47 (13), *мајци* 45 (10), у *зеленој шумици* 67 (21), *девојачкој мајци* 32 (21), *славуј* 68 (19), *господи латинској* 93 (2), *крај* . . . *Дунава* 24 (3) и сл.,

девојко 23 (4), 30 (2), *девојка* 32 (22), 29 (7), *девојку* 79 (9), 82 (18), *мајка*, 25 (16), 25 (20), *мајци* 39 (22), 57 (18), *мајко* 41 (14), *нејма* 73 (7), 81 (5), *нејмајте* 89 (16), *војвода* 64 (8), (12), *шайку* 82 (8), у *шайци* 82 (9), *Сџојина* пр 17 (23), *Милојка* пр 17 (22), *Драгојла* 17 (19), *Радојко* пр 17 (12), *Рајко* пр 17 (12) *Гојко* пр 16 (18), *Влајко* пр 16 (18) и сл., *највеће* *благодесење* п 5 (16), *најчешће* п 5 (9), *највећа* *неужда* п 6 (4), *сина најмлађега* 31 (4), *најџосле* 56 (1), *најмилија* 70 (12) и сл.

Графичка *и* (мајускулна варијанта *Г*) употребљава се за обиљежавање групе *јо* и, што је рјеђе, у групама *еји* и *аји* :

⁸ Уп. нпр. код Ј. Рајића и С. Новаковића (А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, — Нови Сад (Матица српска), 1964, 30—31; А. Албин, *Јези новина Сџефана Новаковића (1792—1794)*. — Нови Сад (Матица српска), 1968, 12)

ioj (њој) 24 (8), 79 (3), 102 (8), *ioiſtī* пр 11 (4), 16 (10), *ioiſtīe* 27 (17), *iorдама* 88 (7), *iorдамом* 88 (9), *ioгуница* 97 (9), *Boio* пр 16 (14), *ſtaio* 70 (2), *ſвоioj* пр 20 (24), 113 (14), 115 (22), *ſвоioм* . . . руком 117 (15), *moioj* пр 12 (3), *ſвоioj* 28 (17), *Iove* н 103 (6), *Iови* 104 (16), *Iово* 61 (15), 103 (7), (9), 104 (7), 105 (10, 11, *Ioiſtī* 74 (19) и сл., — *ſeſi* 27 (11), (17), 80 (15), — *raiſi* 88 (8), (поред примјера са *ai*, в. т. 6).

Писање групе *jo* са *io* није, наравно, ништа ново. Оно је карактеристика графије низа писаца друге половине XVIII и прве деценије XIX вијека, тако да је у овом погледу Вук настављач једне већ добро устале традиције.⁹ Обилежаване групе *eji* и *aji* са : *eii* и *aii* Вукова је новина утолико што се обично сугласник *j* у међувокалском положају *e + и* и *a + и* испушта у писању у дјелима аутора предвуковске писмености.¹⁰

У замјеничкој форми *чиј* (*чији* — ном. једн. — мн. м. р.) графија *i* означава — *j* на крају ријечи:

- 1) *Чиј* *ε* перстен оног⁹ и девојка 80 (3),
- 2) *Чиј* ли ће и двори дочекаџи 80 (11),
- 3) *Чиј* ли братац вином напоити 80 (13).

Десетерачки метар ових стихова јасно казује да се облик *чиј* не може читати двосложно (*чији*) већ само једносно и то са — *j* на крају, чиме се, иначе, одликује Вуков језик.¹¹

6. Писање *груја* вокал + *j* + вокал.

а) *и(j)a* : *благодeјнија* п 5 (7—8), *високојочиијанија* п 3 (6), *Сербиянаца* пр 11 (4), *нахија* пр 15 (24), *Мияиј* пр 17 (7), *бияше* 28 (3) (20), *наймилија* кошуља 30 (1), *ракија* 43 (3), *судија* 79 (23), *Иконија* 101 (7), *Мияило* 103 (11), *двувегија* 111 (13) и сл., поред: *Лукиан* пр 11 10, *дела* 74 (14), *ихтијара* 111 (17), *киричџија* ф 94 (29), *Мариа* 56 (9), *ѿалиански език* ф 116 (19) и сл.,

б) *и(j)e*: *ниε* п 7 (12), 51 (12), *ниεсам* пр 11 (14), *Ф* 85 (22), *наибедниεму* п 7 (7), *ѿриε* п 6 (3) и сл., поред : *свиεиј* п 5 (6), *риεчи* п 8 (11), *добием* пр 13 (14), *Вилоише* пр 16 (17), *Цвиεиѿин* пр 17 (17), *ниεсам* пр 20 (20), *Сарайлиε* 26 (19), *Сриεм* 105 (10), (17), *убиε* 105 (25), *ѿлиεн* 118 (1), *смиεшно видити пог* 120 (3), *лиεк пог* 120 (14), *лиѿа* девојка 28 (13) и сл.

в) *ију* : у *благодeјнију* пр 11 (4), *од свију* пр 20 (1), *к ѿрoсвщенију* пр 14 (17), из . . . *ѿрсију* пр 15 (13), *ѿију* 30 (14), пред *судију* 79 (21), *са очију* 100 (7), *ѿејсију* 109 (15) и сл.;

г) *ијo* : под *шевиѿелиом* 30 (6),

д) *ији* : *Анђеѿли* 104 (9), по *Далмаѿци* пр 19 (14), *кадиѿи* 115 (2), *судиѿи* 79 (19), на *ѿејсиѿи* 109 (17), *нахиѿи* 107 (19), *наѿдрагоценниѿи* пр 12 (2—3), у *Сербиѿи* пр 14 (23), *Мариѿи* п 3 2 и сл.,

⁹ Уп. само нпр. већ цитирани рад др А. Младеновића: *Сава Мркаљ . . .* 165, 167, 168, 171, 172, 174, 179, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191.

¹⁰ Уп само код Ј. Рајића и С. Новаковића (А. Младеновића, *О нар. јез. Ј. Рајића*, 33; А. Албин, *Језик новина Сѿ. Новаковића*, 17—18).

¹¹ Уп. у првом издању Вуковог *Рјечника* замјеницу: *чиј*, *чија*, *чије* (*Српски рјечник* (1818) у књизи: *Сабрана дела Вука Караѿића. Књига друга*, Београд (Прoсвета), 1966, 901.

е) *оји* : *кои* п 5 (4), (12), *своим* јордамом 88 (9), *мои* коњи 105 (23), *ситои* пог 120 (7), *найоили* 119 (4), *двои* 109 (9), *Боин* пр 16 (13), *Воин* пр 16 (17), *обоица* пр 21 (15), али се *боим* 21 (25), *йироциу* 37 (3), *освоише* 60 (4) и сл.,

ж) *о(ј)е* : *Добривоє* 101 (22), *коє* . . . вере пр ф 18 (22), поред: *коє* п 5 (16), 24 (22), *коєга* п 7 (7), *коєишиа* пр 13 (5), *своє* 114, (28), *добро моє* 28 (19), *моєга* пр 19 (5—6), *Благоє* пр 16 (12), *Видоє* пр 16 (15), *ситоє* 86 (4) и сл.,

з) *оја* : *Бољна* пр 17 (18), *моја* душа 32 (3), *йивоја* душа 32 (7), за *крояча* 41 (14), од *девољка* 60 (2), *йољшу* 63 (8), *Добривоја* 101 (21) и сл., и) *ојо* : (в. примјере у т. 5).

ј) *оју* : *кою* п 6 (1), *моју* Песнарицу пр 20 (14), *Љубовию* 26 (6), *мајку йивою* 36 (16), *йою* 53 (10), *свою децу* 116 (3) и сл.,

к) *аја* : *раскајла* 58 (9), *сасйаљња* 67 (8), *раја* 73 (14), *йосйаљийи* 107 1(18) и сл.,

л) *а(ј)и* : из *Краине* 109 (11), 110 (6), од . . . *Краине* 117 (21), по *Краини* 109 (24), у *Краини* ф 96 (16), на суву *Краину* 117 (11), не *зайиа* 103 (17) и сл., поред (*раи* в. т. 5).

љ) *а(ј)е* : *дає* 109 (15), *обає*, поред: *издає* пр 19 (10), *хає* 34 (3), *Сараєво* 29 (17), 59 (7), преко *Сараєва* 29 (2), *Сараєвче* 26 (18) и сл.,

м) *ају* : *сисаюћи* пр 15 (13), *чуваюћи* пр 19 (4), *гледаюћи* 23 (6), *имаю* пр 12 (22), *йеваю* пр 12 (11), *караю* 34 (17), *цвейтаю* 53 (12) и сл.,

н) *еји* : (в. примјере у т. 5).

њ) *еју* : *сею* 36 (4), 85 (10), 110 (23),

о) *уји* : *Вуица* пр 16 (16), *Груица* пр 16 (18—19),

п) *у(ј)е* : *уеди* ме 58 (15), *уесий' ће* 40 (21), *гує* 86 (24), 97 (20) и сл., поред: *йредйочишйуем* пр 12 (5), *крагуевачка* пр 15 (24), *узйсує* пр 20 (6), *изискує* пр 21 (7), *казує* 32 (15), 104 (6), *чуєш* 62 (24), *йуйує* 58 (21) и сл.,

р) *ују* : *йосвећую* п 5 (6), *дочекую* 44 (12), *указую* 45 (10) *славую* 68 (22) и сл.,

с) *ајо* : (в. примјере у т. 5).

У групама вокал + *ј* + вокал Вуково писање у *Пјеснарици* у поређењу са другим старим писцима, одликује се чешћим обиљежавањем консонанта *ј* писањем графички јотованог вокала у групама: *иа/ија*, *ие/ие*, *ое/ое*, *аи/аји*, *ае/ае*, *уе/уе*, као и *еи*.¹²

7. Обиљежавање групе *ј* + вокал на почетку ријечи или самостално.

а) *ја* — *я* : *јо* 25 (8), 64 (20 2х), *јбука* 27 (14), *јворина* 42 (9), *јглук* 119 (20) и сл.,

ј (замјеница) 34 (3), 36 (10) итд.,

б) *ју* — *ю* : *јонак* 28 (16), 55 (17), 100 (13), *јонаци* 24 (4), *јојроске* 43 (22) *јојрос* 64 (4), *јојриш* 118 (19) и сл.,

¹² Уп. одсуство писања *ие*, *аи* и *ае*, *уе*, *еи* и код Ј. Рајића и С. Новаковића (А. Младеновић, *О нар. јез. Ј. Рајића*, 32—33; А. Албин, *Језик новина Сп. Новаковића*, 17—18).

в) *је—ε* : *εрбо* п 8 (8), пр 11 (15), *εдну* пр 12 (6), *εдан* 118 11, *εдно* 46 (14), 109 (10), *εднако* пог 120 (19), *εздимир* пр 17 (1), *εдва* 107 (23), *εрина* 101 (13) и сл.,

ε замјеница 54 (5), 84 (2) итд.,

ε глагол пр 14 (9), 43 (20) итд.,

jo io, Io (в. примјере у т. 5).

8. Писање група сугласник + *јојовани* вокал.

а) сугл. + *я* : *Марян* пр 17 (4), *Миряна* пр 17 (21), *баряк* 44 (6), *обявљуе* 92 (25), *сяше* 102 (17), *узяйи* 102 (17) и сл.,

б) сугл. + *ю* : *божю* помоћ 102 (8), у *Загорю* 37 (5), на *Забрежю* 106 (3) и сл.,

в) сугл. + *ε* : *йεваю* пр 12 (11), *йεвач* пр 19 (1), *девојка* 24 (9), *неврничε* 44 (10), *месечина* 56 (11), *ушсха* н 66 (14), *седи* 71 (2), *сйарешина* 115 (26) и сл.

9. С у г л а с н и к *ћ*. За обиљежавање сугласника *ћ* Вук се користио графјом *ћ*. На примјер:

а) *ћа* : *наивећа* нужда п 6 (4), од *Качића* пр 12 (17), *браћа* 44 (18), *йрећа* . . . туга 49 (14), *Обилића* 89 (6), *јоговића* 91 (4), *Кральевића* 98 (12), *срећа* 118 (22) и сл.,

б) *ће* : *неће* 119 (5), (27), *ће* гл. 26 (7), пр 21 (11), *кићене* сватове 27 (2), код *куће* 36 (15), *кћери* 40 (6), (16), *цвеће* 38 (8), *йрећега* друга 44 (22), *гриве йозлаћене* 51 (8), *шећер* 55 (1), *освиће* 108 (2), *гракће* 118 (11) и сл.,

в) *ћи* : *йодлећи* п 6 (13), *рећи* п 7 (11), 34 (2), *чийаюћи* пр 12 (20), *ловећи* 97 (25), *йрећи* 86 (19), ниже *Параћина* 91 (6), *доћи* 54 (18), *ићи* 99 (2) и сл.,

г) *ћо* : *ноћом* 39 (13 2х), *ваћов* 85 (6), 11, ф 85 (20),

д) *ћу* : *йосвећую* п 5 (6), *хоћу* 41 (24), 71 (21), 79 (6), *нећу* 24 (22), *Пайраћу* 90 (21), о . . . *Обилићу* н 89 (3), *Марко Кральевићу* 98 (20), *ноћу* 71 (18) и сл.,

ђ) — *ћ* : *већ* 61 (10), 87 (8), под *ноћ* 31 (6), *сву ноћ* 60 (8), *синоћ* 27 (3), 51 (2), *йомоћ* 102 (8), *ножић* 63 (23), *Пинйоровић* 113 (25), *Десиојовић* 105 (28), *Сйоић* пр 17 (16) и сл.,

е) —*ћ* + сугласник : *срећно* 58 (22), *већма* пр 13 (16), *ноћца* 57 (6), 28 (7), *могућним лџдима* п 5 (10), *найнсррећниему* состоянию пр 19 (3) и сл.

У малом броју турских ријечи налазимо *кь = ћ* : *бекъар* 55 (20), ф 55 (22), више *Къуйрие* ф 100 (27), нација *къуйрийска* ф 16 (23)¹³, *Къурйоглу* ф 88 (17—18)¹⁴.

¹³ Уп. тур. бекар, көргү (А. Шкаљић, *Турцизми у српскохрватском језику*. — Сарајево (Свјетлост), 1965, 127, 200).

¹⁴ Ради се о турском имену (уп. „Мус-ага био е брат Мехмед-аге Фочића првога Дахије Београдскога, а Бега е Новљанин (Алил-ага) из Босне из Новога: пак су нџи двојца, и трећи Къуртоглу, били, после смрти Хачжи-Мустай-Пашине, у Шабцу Дахие . . .“ 88 (14—19).

Свега једном долази $\bar{w}$ = $\bar{h}$ у примјеру *цветѣѣ* 26 (8), што се може тумачити Копитаревом недоследношћу у замјешивању Вуковог рукописног $\bar{w}$ са $\bar{h}$ приликом штампања Пјеснарице у Бечу.¹⁵

10. Сугласник $\bar{h}$. Вук је сугласник $\bar{h}$ обиљежавао графичком комбинацијом *дѣ*. На примјер:

а) *ѣа* : *ладѣа* 32 (20), *водица ладѣана* 37 (4), што сам *бледѣан ѣребледѣан* 50 (23), *зардѣло* 82 (20), *видѣаш* 86 (3), *ѣредѣа* 78 (6), *дѣволе* 38 (11) и сл.,

б) *ѣе* : *ѣредѣе* (= прије) пр 16 (3), *ѣродѣе* 48 (23), 118 (21), *видѣе* 36 (23), *додѣе* 52 (12), 53 (9), у *твой дѣрдан* 57 (5), *надѣем* пр 12 (24), 100 (24), *надѣнула* 66 (17), *брата најмладѣега* 23 (8) и сл.

в) *ѣи* : у *ладѣи* 26 (16), *ѣодѣи* 40 (6), (16), 41 (2), *ѣродѣи* се 43 (1), својој *госѣодѣи* 46 (5) и сл.,

г) *ѣо* : *дѣого* 109 (23), 110 (12), на *дѣогаѣа* 112 (13), на *дѣогаѣу* 111 (26), *додѣоше* 79 (21), 104 (24) *надѣо* 27 (6), *ладѣо* 33 (3), *обидѣо* 100 (22) и сл.,

д) *ѣу* : *дѣуегѣа* 111 (22), *ладѣу* 26 (15), *ѣедѣу* 50 (3), *медѣу људима* п 9 (4), *медѣу народом* пр 13 (10), *медѣу дојке* 75 (7), *измедѣу* пр 15 (21), *надѣу* пр 20 (19), *ѣредѣу* 78 (4), 101 (6) и сл.

$\bar{h}$ — $\bar{h}$: *ѣродѣ* се 73 (1), 101 (18).¹⁶

Само у личним именима *Бурѣе* / *Борѣе* и *Анѣелија* сугласник $\bar{h}$ се означава графичком комбинацијом *гѣ* : *Кара Гѣоргѣе* 119 (23) *Анѣелию* 103 (22), *Гѣургѣеве* Ступове 90 (9), *Гѣургѣева* ерина 101 (13), *Гѣургѣева родѣака* 101 (14).

11. Сугласник $\bar{ч}$. Вук означава комбинацијом графика *чж* : у *чжсеѣе* 99 (26), 114 (6), више . . . *Чжанова* ф 96 (17), *коѣончжсию* 85 (13), од *мерчжсана* 26 (15), *Мачжсаре* 93 (10), у . . . *киричжсиа* ф 94 (22), од *киричжсиа* ф 94 (29), *хачжсие* 74 (21), *чжсѣбане* 106 (15), 107 (13), *чжсѣбана* ф 106 (25), *покрај* . . . *чжжигерице* 74 (6), после смрти *хачжси-Мустай* пашине ф 88 (18—19).¹⁷

Обиљежавање консонанта $\bar{ч}$ графичком комбинацијом *чж* познато је нашој ћирилици и прије појаве Вука Караџића.¹⁸

12. Сугласничку групу *шѣ* Вук обиљежава најчешће са *шѣ* : *шѣо* п 5 (4), п 9 (3), *коѣшѣа* пр 13 (5), *нишѣа* пр 14 (16), пр 20 (6), *нешѣо* 35 (6), *шѣа* пр 21 (27), *шѣано* 30 (5), *шѣеѣу* 48 (5), *ѣошѣена* *браћа* ф 18 (25), књигу *ѣрошѣенѣа* 114 (7), *шѣоѣ* пр 11 (4), (7), пр 16 (10), (11), *ѣошѣе* 27 (17) и сл.

У мањем броју примјера и знаком *ш* Вук означава групу *шѣ* : *шѣдрој* милости п 10 (3—4), *шѣдрој* благодетелници п 9 11, *шѣдро*

¹⁵ Уп. Љуб. Стојановић, *Живој и рад Вука Сѣеф. Караџића*, 91, В. и нап. 7.

¹⁶ У биљежењу сугласника $\bar{h}$ графичком комбинацијом *дѣ* Вук се подударе са Мркаљевом одговарајућом нормом писања овога гласа, као и са низом писаца прије Саве Мркаља (уп. А. Младеновић, *Сава Мркаљ* . . . , 192 и др.)

¹⁷ Неке од ових Вукових примјера помиње и А. Младеновић у раду: *Три ѣрилога ѣознавању графика наше шѣамѣане ћирилѣе ѣредѣуковског ѣериода*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад (Матица Српска), 1968, књ. XI, 187.

¹⁸ Уп. нпр. у дјелима П. Соларића 1804, 1809 (А. Младеновић, *Три ѣрилога* . . . , 185, 186).

(прил) п 7 (6), *ѿросвещав*а пр 18 (4—5), у *ѿросвещеном* царству пр 14 (13—14). Графија *щ* могла би имати руски, односно рускословенски фонетизам у примјерима: Србскога *общестѿва* п 7 (3), *сокровища* пр 12 (4), док би се у случајевима: у *ѿросвещению* пр 15 (5), к *ѿросвещению* пр 14 (17), могло радити не само о рускословенској већ и о српскословенској традицији у нашој писмености, при чему се онда, наравно, ради о изговору посљедња два примјера са *ши*.

13. Сонанти *љ* и *њ*. За обиљежавање сонаната *љ* и *њ* Вук употребљава комбинацију графија *љь*, односно *њь*. На примјер:

а) *ља* — *ња* : *ѿриѿшелья* п 5 (12), *заборавља* п 9 (8), *скуѿља* пр 13 (3), *Смиљана* пр 17 (24), *воља* пр 21 (12), *љуља* 42 (10), *наздрављаши* 52 (19), *остављаши* 64 (18), *желља* 70 (1), *кralља* 90 (27) *Земља* 105 (10) *хильаду* 109 (15), *сабља* 109 (23), *сивуља* 118 (9) и сл., — код *свиња* пр 11 (17), *сумњаши* пр 12 (12), *Сѿраиња* пр 17 (16), *Сербкиња* пр 20 (16), *разињаши* 27 (19), *младоженња* н 28 (14), *шумица ѿрњана* 37 (16), 38 (13) *муња* 56 (17), време *сасѿаяња* 67 (8), *Боињака* ф 72 (23), *Боињци* 77 (19) и сл.,

б) *ље* — *ње* : *љеша* п 7 (3), *даље* пр 12 (26), *слѿедуѿи* стихови пр (13—16), *Сербље* пр 16 (11), *боље* пр 18 (27), *зарукавље* 27 (10), до *земље* 50 (5), *одољеш* 53 (1) *љешо* 82 (16), *љешоу* ф 101 (28) и сл., — *њему* пр 14 (4), по . . . *мњению* пр 15 (3), *најомиње* пр 18 (7—8), у *њедра* 24 (8), *дѿованње* 33 (12), (13), *ѿроклинње* н 35 (9), *коње* 63 (8), 63 (8), *каменње* 82 (7), *Сремкинње* 105 (27), од *Удбинње* 110 (28) и сл.,

в) *љи* — *њи* : *ѿриѿшельяма* п 5 (8), *доброжелателья* п 6 (8), *Сербљи* пр 12 (10), *Сербљину* пр 20 (4), по . . . *вољи* пр 20 (24), *најбољи* лов н 27 (20), у *кошуљи* 30 (4), *ѿошљи* 47 (2), *дивљи људи* 75 (4) и сл.,¹⁹ од *њи* п 5 (10), *књигу* пр 12 (22), *медју њима* 16 (11), *под њима* 24 (5), с *њим* 45 (17), *коњиц* 49 (12), *књига* 52 (12), *вишњицица* 81 (3) и сл.

г) *љу*—*њу*: код *људи* п 5 (4), *љубили* п 6 (9), *закључио* пр 13 (5), у *љубави* пр 14 (5—6), *Богољуб* пр 16 (14), *Власѿољуб* пр 16 (17—18), *Љубивой* пр 17 (3—4), *љуба* 24 (12), у *ѿољу* 49 (19), *ѿрелју* 85 (10), *земљу* 93 (21), *Љубовића* 108 (13), (15), и сл.,²⁰ у *смоѿренју* пр 18 (1), у *разсуѿденју* пр 21 (17), *коњу* 28 (10), по *каменју* 40 (10), *данју* 72 (19), *ѿочинју* ф 94 (12) и сл.,

д) *љо* — *њо* : *Смиљо* 47 (21), *земљом* 50 (7), — *ѿоследњом* бедности п 7—8 (14—1), с *њом* 77 (1), (7), *дунђом* 65 (14) и сл.

На крају ријечи и на крају слога *љ* и *њ* се обиљежавају као и у поменутиим позицијама:

а) *смиљ* дѿвойка 42 (2), *смиљ* се круни 42 (3), — *коњ* н 30 (9), н 51 (1), 76 (6), *ѿуѿианъ* 113 (19) и сл.,

¹⁹ У примјеру *сливе* 60 (5) (ак. мн.-уп. стих: Све се пушиш канда *сливе* сушиш) не ради се о *ли* — *љи*, јер Вук у I издању *Рјечника* (1818) има само облик *иљива* (стр. 921, в. и 772), већ се ради о форми са *-ли-* (*сливе*), што је, можда, одликовало Вуков језик из најранијег периода. Форма *слива* позната је разним нашим старим писцима (уп. *Рјечник хрвајскога или срѿскога језика*, Загреб (ЈАЗУ), 1955, књ. XV, 548—549).

²⁰ У наслову *ѿсеме лобовне* 23 (1) имамо једини примјер обиљежавања групе *љу* комбинацијом графија *лю*. Овдје се, свакако, ради о техничкој немогућности да се на устаљен начин оштампа наслов (недостатак мајускулне графије *ь*).

- сб : а) *сбиям* 87 (25), *сбило* 99 (18);
сч : а) *счейа* 97 (12);
тг : а) *оѣговори* 79 (23);
б) *одговара* 86 (7), 82 (13), 80 (15), *одговор н* 87 (1) и сл.,

15. Веза основе и суфикса

- ок : а) *Сербкиња* пр 20 (16), *Сербкиње* ф 88 (21);
бс : а) *сербскога* п 7 (3), *сербску* п 9 (9), *сербски(х)* п 9 (12), на *сербском* џику пр 14 (24—25), *славено-сербска* имена пр 16 (12), *сербски* кнез Лазар 89 (5) и сл.;
бц : а) од *кобца* 98 (24), *врабци* 98 (24), *Шабцем* ф 88 (24), у *Шабцу* ф 88 (19), код *Шабца* н 117 (2);
гк : а) *лагка* ладьо 33 (3);
б) *лак*
гч : а) *другче* пр 15 (8);
дж : а) *риедко* п 9 (4), (8), *редки* п 7 (9), *ѣройоведке* ф 95 (11—12), *сладко* џ винце ф 85 (24);
б) *слаѣко* џ винце 85 (3);
дс : а) *госѣодском* части 89 (9); *госѣодску* . . . вечер 51 (3), рода *госѣодска* 50 (22) и сл.;
дц : а) *сердце* пр 18 (16), 24 (13), на *срдцу* 49 (15), од *сердца* 86 (22), *око сердца* 86 (24), *сердцем* п 9 (13) и сл.,
б) *срце* 62 (11);
дч : а) *момче* *Београдче* 26 (16), 26 (17);
ждн : а) *нуждно* п 5 (14);
жк : а) *ѣезко* пр 15 (10), 97 (4), (24), *ѣезка* буздована 91 (19), *мушко* 78 (3), (5), *мушка* чеда 67 (5), *мушкога* чеда 47 (5), *ѣезким* буздованом 91 (15) и сл.;
б) *ѣешко* 68 (20), (21) . . .
жч : а) *ѣарожчиће* 62 (15), (19);
зк : а) у . . . *снизком* тетривану 111 (19);
кб : а) *Буљукбаша* ф 106 (18), *Буљукбашу* 108 (4), 107 (21), *Буљукбаше* н 106 (1);
слъ : б) *размишљаѣи* 29 (8), 99 (1), *измишљавао* пр 18 (15), *размишљения* пр 18 (10—11), *ѣошљи* 47 (2) и сл.;
сњ : б) *Бошњаѣи* 77 (19), 77 (22), *Бошњака* ф 72 (23);
стл : а) *одрасѣла* пр 11 (18);
б) *расла* 23 (5), (6), (10), (13), *узрасла* 46 (12), 108 (19), *расло* 46 (14) и сл.;
стн : а) *ѣрисѣрасѣно* пр ф 18 (18—19), *жалосѣни* *девер* н 52 (11), *жалосѣни* разстанак н 61 (11), *жалосѣна* песна н 113 (1), *наѣрадосѣние* видьење н 80 (4) и сл.;
сћ : а) *чеће* 34 (19), *наѣчесће* п 5 (9);
тб : а) на *сваѣбу* 46 (25), 47 (1), (3), 77 (24), о *удаѣби* н 108 (6), о *ѣсениѣби*, 100 (9), на *ѣросиѣби* 109 (14);
тств : а) *ѣрейѣѣѣвовала* п 8 (9—10);

- тц : а) *оѣца* пр 11 (5), 90 (15), код *оѣца* 64 (19), два *оѣца* 64 (21) са . . . *оѣцем* ф 95 (25—26), *оѣцу* 83 (19) и сл.;
 б) *децо* 98 (14), *децу* 116 (3) од . . . *деце* 114 (4), *брацо* 1114 (2) и сл.;
- тч : а) *Жийчу* 90 (16);
- шб : а) *задушибину* 90 (11), (14), (19), 91 (14), (8), 90 (27), *задушибине* 90 (15);
- чск : б) *конь момачки* н 51 (1), *суд дсвољчки* н 55 (3), *нахия* . . . *Рудничка* пр 15 (24) и сл.;
- шск : б) *войвода влашки* ф 95 (31);
- шств : а) *сиромаштво* пр 12 (1).

16. Веза засебних ријечи

- сб : а) *с бегом* 72 (20), *с богом* 62 (1), (2) и сл.;
- сг : а) *с главе* 85 (6), *с града* 78 (12), (19), 79 (3);
- сд : а) *с душом* 116 (15), *с делияма* 97 (27) и сл.;
- слъ : а) *с љуѣиѣим* гласом 97 (23), и сл.;
- сњ : а) *с њм* 114 (18), *с њоме* 115 (18), *с њима* 106 (4), *с њим* 45 (17) и сл.;
- сч : а) *с чим* пр 14 (18).

Остали приједлози, у позицијама гдје постоје услови за гласовне промјене, пишу се непромијењено: *из њега* 76 (22), *низ њедаѣца* 27 (13), *из ње* 77 (6), — од *Качића* пр 12 (7), од *каранфила* 60 (3), од *ѣога* пр 13 (6), од *ѣредмеѣа* пр 12 (2), — *ѣред ѣобом* 62 (3), — *уз ѣоље* 31 (17), — *чрез ѣечайѣу* п 5 (4—5), *чроз ѣлач* 48 (15), *чроз село* и сл.

У вези са писањем разних сугласничких група, гдје постоје услови за одговарајуће фонетске промјене у *Пјеснарици* преовлађује морфолошко писање, што је, наравно, у складу са традиционалном ортографијом.²² Тако се у вези засебних ријечи у писању не региструје ни једна одговарајућа гласовна промјена; у писању префикса и основе ријечи непромијењено се пишу групе: *бк*, *бц*, *док*, *дѣ*, *дс*, *дѣ*, *дх*, *зѣ*, *зц*, *сб*, *сч* а мјешовито, тј. и морфолошки и фонетски, групе: *зк*, *зѣ*, *зс*, *ѣг*. Док се фонетско писање у вези основе и суфикса огледа само у групама *слъ*, *шск* и *чск*, догле се са морфолошким писањем срећемо, у групама *бк*, *бс*, *бц*, *гк*, *гч*, *дс*, *дч*, *ждн*, *жч*, *зк*, *кб*, *сѣн*, *сђ*, *ѣб*, *ѣсѣв*, *ѣч*, *ѣб*, *шсѣв*, а са мјешовитим у групама: *дк*, *дц*, *жк*, *сѣл*, *ѣц*.

ЗАКЉУЧАК

1. Графика у *Пјеснарици* из 1814. године својим добрим дијелом није ослобођена традиционалности (присуство слова: *я*, *е*, *ю*, *ѣ*, затим

²² Уп. слично нпр. код Ј. Рајића (А. Младеновић, *О народном језику Јоваан Рајића*, 41—47) и Ст. Новаковића (А. Албин, *Језик новина Сѣеѣана Новаковића*, 35—40).

обилежаване вокалног *p* са *ep/p*, *ћ* = *дв*, *љ* = *љ*, *њ* = *њ*, *јо* = *јо*, *иш* = *иш/иш*, *чж* = *и*). Позната Вукова интервенција у овом погледу, прије него што је ова његова збирка пјесама ушла у штампу, показује да је првобитна графика у *Пјеснарици* била још више у складу са нашим традиционалним писањем.²³

2. У поређењу са реформисаном азбуком Саве Мркаља, коју је овај аутор, као што је познато, саопштио у свом *Салу дебелого јера* 1810. године, Вукова азбука је у великој мјери конзервативна. То се огледа у несамосталном биљежењу сугласника *j* (*ја* = *ја*, *јо* = *јо*, *је* = *је*), затим у недоследном, различитом писању овога консонанта (*й* = *j*; *i* = *j* у групи *јо*), као и групе *иш* (са *иш* и са *иш*). Подударане са Мркаљевом ћирилицом огледа се у Вуковом досљедном обилежавану сугласника *ћ*, *љ* и *њ* граfiјским комбинацијама *дв*, *љ* и *њ*, а такође и у писању група *еји*, *аји* са *еи*, *аи*, (поред *аи*), као и у употреби *-i* = *-j* (*чиј* = *чиј*), тј. у проширивању функције слова *i* на обилежаване сугласника *j* и ван групе *јо* какав је иначе случај био у нашој ћирилици до појаве С. Мркаља. У овоме се, свакако, огледа извјесна поступност у Вуковом прихватању Мркаљеве реформисане азбуке, јер је аутор *Пјеснарице* постепено прихватио Мркаљеву ћирилицу, ослобођену свих сувишних слова и коначно је усавршио 1818. године.²⁴

3. Поред извјесних граfiјских рјешења у вези са обилежавањем група *ије*, *оје*, *аје* и *ује* (са *из*, *ое*, *ае* и *уе*), што се не среће код старијих писаца²⁵, Вук у својој *Пјеснарици* употребљава једно значајно граfiјско рјешење. То је ослобађање слова *ћ* његове традиционалне двофункционалности (обилежавало је, као што је познато, гласове *ћ* и *ћ*) и свођење његове службе на означавање само консонанта *ћ*. Иако је у овом погледу Вук заправо настављач једног граfiјског поступка којим се, колико се за сада зна, први служио Павле Соларић у својим штампаним дјелима 1808. и 1809. године²⁶, Вуково прихватање и нормирање једнофункционалности слова *ћ* (= *ћ*) у *Пјеснарици* од 1814. године, несумњиво има одређен значај, јер је ова графика са поменутом функцијом нашла своје мјесто у његовој дефинитивно реформисаној ћирилици 1818. године, а у тој служби је остала и до данас у нашој азбуци.

²³ В. оvdје т. 3 и нап. 7, као и т. 9 и нап. 15. Иначе, по Љуб. Стојановићу, Вук је у писму молио Копитара „да учини у рукопису (а ако је што већ наштампано, да прештамп) ове измене: 1. да избаци *ш* и свуда стави *ћ*; 2. да *л* и *н* нигде не умекшава са *ј*, *јо*, *ћ* већ са *љ* (*љубов*, *њему*, *народња*); 3. да свуда избаци *ћ* и место њега стави *е* (тј. *е* — С. Р.); 4. да избаци *и* и стави свуда *и*, осим гди се слива са писменом *о*; н. п. *иш*. *иш*“ (уп. Љуб. Стојановић, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, 91).

²⁴ Уп. о томе и А. Младеновића: „Наша данашња азбука ослобођена је свих непотребних слова први пут реформом Саве Мркаља, јер је овај део његове азбучне реформе Вук, почев од 1814. а нарочито од 1818. године у потпуности и прихватио“ (*Сава Мркаљ* . . . , 193).

²⁵ Бар не код оних чија је графика детаљно проучена: код Ј. Рајића и Ст. Новаковића (уп. А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 32—33; А. Албин, *Језик ноћина Стефана Новаковића*, 17—18).

²⁶ Уп. А. Младеновић, *Сава Мркаљ* . . . , 185, 186, 187, 188.